

DOSADAŠNJI SPORAZUMI EVROPSKE UNIJE SA ZEMLJAMA REGIONA JUGOISTOČNE EVROPE – MODELI I KONCEPCIJA

Dr sci. Eldar Muratović
Rudnik Kreka, eldar.muratovic@kreka.ba

Sažetak: Većina dosadašnjih sporazuma Evropske unije sa zemljama Jugoistočne Evrope za cilj ima transformaciju regiona u oblast stabilnosti, bezbjednosti i saradnje u skladu sa evropskim integracionim tokovima i procesima, kroz unaprijeđenje međusobnog dijaloga i saradnje na svim nivoima i u svim oblastima od zajedničkog interesa. Obraden je Proces saradnje zemalja Jugoistočne Evrope (PSJIE), Inicijativa za saradnju Jugoistočne Evrope (SECI), Centralnoevropska inicijativa (CEI), Jadransko-Jonska inicijativa (JJI), te proces stabilizacije i asocijacije – pridruživanja (PSA). U pristupu razmatanja i analize posebno se naglašava da je proces saradnje zemalja regiona Jugoistočne Evrope ili tzv. Balkanska saradnja, drastičan primjer političke (pa tek po tom ekonomske) deklaracije, kao i da je bez odgovarajućih „mehanizama implementacije“. To znači da u krajnjem opsegu nije ni imalo za cilj i pretenziju rezultiranje konkretnijim dostignućima, te je najviši domen koji se postigao potpisivanje zajedničke Povelje o dobrosusjedskim odnosima, stabilnosti, bezbjednosti i saradnji u Jugoistočnoj Evropi, te organizovanje više samita zemalja članica ovog regiona što je i dalje već ustaljen način i praksa. Najozbiljniji dugoročni projekat koji vodi okončavanju integracije zemalja Jugoistočne Evrope u evropske strukture zapravo je Proces stabilizacije i asocijacije – pridruživanja.

Ključne riječi: stabilnost, saradnja, Jugoistočna Evropa, inicijativa, integracija, Evropska unija

PREVIOUS AGREEMENTS OF THE EUROPEAN UNION AND THE COUNTRIES OF THE REGION OF SOUTHEAST EUROPE - MODELS AND CONCEPT

Abstract: Most of the previous agreements between European Union and countries of Southeast Europe were aimed to transform the region into the area of stability, security and cooperation in accordance with european integration courses and processes, by improving mutual dialogue and cooperation at all levels and in all areas of common interest. We have examined South-East European Cooperation Process(PSJIE), The Southeast European Cooperative Initiative(SECI), Central European Initiative (CEI), Adriatic and Ionian Initiative and also Stabilisation and Association Agreement. Consideration approach and analysis specifically emphasize that the process of cooperation between countries of Southeastern Europe or so. Balkan cooperation, represents drastic example of political (and only then economic) declaration, and it is without proper "implementation mechanisms." This means that, in in the utmost scope, it has not been aimed at concrete achievements, and the highest domain it has achieved was signing of the Charter on good-neighborly relations, Stability, security and cooperation in South-Eastern Europe, as well as organizing several summits for member countries of this region and it still has been usual approach and practice. The most serious long-term project that leds toward ending of integration of the countries of Southeast Europe into the European structures is actually Stabilisation and Association Agreement

Keywords: stablity, cooperation, Sout-Eastern Europe, initiative, integration, European Union.

1. Proces saradnje zemalja JIE¹¹³ (PSJIE)

Proces saradnje zemalja JIE (PSJIE) - «Balkanska saradnja» je primjer tipične političke deklaracije, bez odgovarajućih «mehanizama implementacije», što u krajnjem nije ni moglo rezultovati značajnim konkretnim dostignućima. Najviše što se postiglo je potpisivanje «Povelje o dobrosusjedskim odnosima, stabilnosti, bezbjednosti i saradnji u jugoistočnoj Evropi», kao i organizovanje nekoliko samita zemalja JIE. Indikativna je nedavna namjera Pakta stabilnosti da podrži PSJIE, kao primjer «sopstvenog projekta» zemalja JIE. U cilju jačanja regionalne saradnje i stvaranja klime povjerenja i stabilnosti u regionu, Bosna i Hercegovina, sa još 10 zemalja JIE, je pristupila ovoj inicijativi.

Proces saradnje zemalja JIE (PSJIE) pokrenut je krajem 80-tih, ali su, iz poznatih razloga, njegove aktivnosti bile zamrznute od 1991. do 1996. godine. Nakon sastanka Ministarstva vanjskih poslova u Sofiji 1996. godine održani su sastanci u Solunu (1997), Istambul (1998), Bukureštu (1999) i Skoplju (2000), a uvedena je i praksa neformalnog okupljanja na marginama međunarodnih skupova. Samiti su održani na Kritu (1997), Antaliji (1998), Bukureštu (2000) i Skoplju (2001). Nakon demokratskih promjena, Srbija i Crna Gora su se ponovo uključile u punom obimu u aktivnosti PSJIE, na Samitu održanom u Skoplju 25. oktobra 2000. godine.

Cilj ove inicijative jeste transformacija regiona u oblast stabilnosti, bezbjednosti i saradnje u skladu sa evropskim integracionim tokovima, kroz unaprijeđenje međusobnog dijaloga i saradnje na svim nivoima i u svim oblastima od zajedničkog interesa. Evropa gleda na PSJIE kao na značajan forum za regionalnu saradnju koji bi trebalo da osigura stabilnost, politički i ekonomski razvoj na ovom prostoru. To predstavlja neophodni element za približavanje ovih zemalja EU i njenim institucijama, kao i za njihovo pristupanje Uniji.

Rad PSJIE se odvija kroz sastanke na nivou političkih direktora, ministarstava inostranih poslova i šefova država ili vlada uz jednogodišnje predsjedavanje jedne od zemalja članica. Takođe, održavaju se i sastanci Trojke kao stalnog koordinacionog tijela, koju sačinjavaju trenutni, prethodni i budući predsjedavajući. Sastanci na nivou resornih ministarstava održavaju se prema potrebi uz razmatranje pojedinih pitanja koja su od interesa zemalja članica.

U radu PSJIE, u svojstvu punopravnog člana, učestvuju Srbija, Crna Gora, Rumunija, Bugarska, Grčka, Turska, Albanija, BiH i Makedonija. Hrvatska ima status posmatrača, dok status gosta imaju predstavnici EU, SE, UN, OEBS, Svjetske banke, Pakta stabilnosti JIE, CEI, CMES, SECI i dr. Zemlje članice PSJIE se zalažu za slijedeće prioritete:

- Unaprijeđenje slobodne trgovine u regionu, na osnovu Memoranduma o razumijevanju, liberalizaciji i pospješivanju trgovine koji je potpisan u Briselu, pod pokroviteljstvom Pakta stabilnosti JIE;
- Unaprijeđenje energetike putem razvoja regionalne saradnje u ovoj oblasti koja sadrži četiri sektora: tržište električne energije, podrška inicijativama za saradnju u elektroenergetskom sektoru, podrška energetskim interkonekcijama i saradnja u okviru Evropske energetske povelje;
- Unaprijeđenje saobraćajne infrastrukture u regionu (drumski, željeznički, vazdušni, riječni i pomorski saobraćaj), posebno imajući u vidu panevropske transportne

¹¹³ JIE – Jugoistočna Evropa

koridore. Razvoj telekomunikacija zahtijeva jaču podršku dugoročnih investicija na ovom planu;

- Jačanje borbe protiv organizovanog kriminala, terorizma, nelegalnog prometa narkoticima, nelegalne trgovine oružjem, trgovine ljudima i korupcije.

U 2006. godini, ministri prometa zemalja članica su potpisali Sporazum o uspostavljanju mreže visokih mogućnosti u JIE. Ovaj Sporazum obuhvata šesnaest željezničkih pravaca od kojih dva prolaze kroz Bosnu i Hercegovinu : Koridor 5C(Šamac-Doboj-Sarajevo-Mostar-Ploče) i paralelni koridor 10 (N. Grad-Banja Luka-Doboj-Tuzla-Zvornik). Predviđa se da će do 2020. godine, zahvaljujući razvoju željezničke infrastrukture, na pomenutim željezničkim pravcima biti ostvarena brzina do 160 km/h, čime će se skratiti vrijeme putovanja, povećati atraktivnost željeznica i time ojačati željeznički prevoz.

Osnovni dokument PSJIE je Povelja o dobrosusjedskim odnosima, stabilnosti, bezbjednosti i saradnji u JIE, usvojena 2000. godine u Bukureštu . Povelja je amandirana na Samitu Procesu saradnje u Zagrebu 11. maja 2007. godine kako bi se definisao odnos SEECp-a i Regionalnog savjeta za saradnju.

2. Inicijativa za saradnju u JIE (SECI)

Inicijativa za saradnju u JIE (SECI) je izgubila od svog značaja od osnivanja 1996. godine, ali je postigla i neke konkretne rezultate (tri «Memoranduma o saradnji» potpisana i finansirana iz fondova Svjetske banke, SAD i drugih izvora). Njen sveukupan uticaj na situaciju u regionu je neznatan. Postoje ideje o njenoj integraciji u Pakt stabilnosti. Ova organizacija obuhvata 11 država. Bosna i Hercegovina je potpisnica Memoranduma o razumijevanju u vezi sa olakšicama u cestovnom prijevozu roba u zemljama regiona.

SECI (Southeast European Cooperative Initiative) spada u red onih inicijativa za saradnju na Balkanu koje su nastale nakon zaključenja ugovora o miru u BiH iz Dejtona/Pariza, poput «Roajomonske inicijative» Evropske zajednice. SECI je pokrenuta od strane SAD na sastanku visokih funkcionera OEBS u Pragu, marta 1996. godine. Osnivačka skupština Inicijative je održana u Ženevi decembra 1996. godine.

U «izjavi o ciljevima SECI» usvojenoj na tom sastanku, ističe da je cilj inicijative «podsticanje saradnje zemalja regiona, kao i olakšavanje ulaska JIE u evropsku integraciju». SECI je definisana kao «forum, na kome se predstavnici država učesnica sastaju radi diskusije o zajedničkim regionalnim ekonomskim problemima i pitanjima iz oblasti životne sredine». U tom cilju, SECI bi, između ostalog trebalo da (a) omogući blisku saradnju između zemalja regiona; (b) podstiče planiranje na nivou cijelog regiona; (c) identifikuje potrebne akcije i nedostajuće veze; (d) omogući bolju uključenost privatnog sektora u ekonomski razvoj, u kom cilju treba da pomogne stvaranju odgovarajuće (e) regionalne klime za razvoj i učešće privatnog sektora.

Akcent je stavljen na projekte iz oblasti saobraćaja i oblasti trgovine (TTFSE – Projekat olakšane trgovine – TFC, koji obuhvata održavanje stručnih seminara). Projekat je finansiran od strane Svjetske banke i trebalo bi da omogući lakši prelazak granica, jeftiniju trgovinu među zemljama JIE i da smanji nelegalni prenos robe, kao i carinsku korupciju. Već na samom početku, postavilo se pitanje usklađenosti, odnosno konkurentnosti SECI sa Roajomonskom inicijativom, imajući u vidu da su obje nastale gotovo u isto vrijeme i sa istim ciljem. Zbog toga su SAD i EU zaključile «zajedničke tačke o razumijevanju EU i SAD», u

okviru čega je dogovoreno da SECI «neće konkurisati politikama ili projektima EU u regionu». Nakon pokretanja inicijative o «Paktu stabilnosti u JIE», SECI učestvuje i u djelovanju ovog okvirnog foruma za saradnju.

SECI ima 13 članica: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Grčka, Mađarska, Moldavija, Makedonija, Rumunija, Srbija, Slovenija, Turska i Crna Gora. U radu SECI učestvuje još petnaestak zemalja u statusu posmatrača.

Za razliku od drugih inicijativa i foruma u regionu JIE, SECI nije imala za cilj organizovanje sastanaka na visokom političkom nivou, odnosno čisto političku saradnju. SECI je krajnje pragmatiski definisan kao «fleksibilan okvir za pokretanje i sprovođenje konkretnih projekata i programa od interesa za zemlje učesnice».

Najviše tijelo saradnje u SECI je «Programski komitet» (Agenda Committee), koji čine visoki zvaničnici država članica Inicijative. Komitet je tijelo koje donosi odluke, određuje prioritete saradnje i razmatra napredak koji je postignut u implementaciji pojedinih programa i projekata. Komitet se sastaje svaka dva mjeseca, a predsjedava mu «koordinator» SECI.

«Poslovni savjetodavni servis»¹¹⁴ okuplja ugledne poslovne ljude iz zemalja regiona, u cilju većeg uključivanja privatnog sektora u aktivnosti SECI. BAC daje mišljenja o pojedinim prijedlozima i realizaciji projekata, nastoji da privuče podršku zemalja izvan regiona, pruža podršku stranim inicijativama i drugo. BAC je formiran juna 1997. godine u Solunu i sastaje se četiri puta godišnje. BAC je pokrenuo i ideju osnivanja «Poslovnih centara SECI»¹¹⁵ koji su osnovani u Solunu, Veneciji i Istanbulu.

3. Centralnoevropska inicijativa (CEI)

Centralnoevropska inicijativa (CEI) se takmiči za ulogu «najcjelovitije» inicijative – po broju učesnika, institucija, oblasti, projekata...Međutim, njena orijentacija je donekle razblažena veličinom njenih ambicija. Broj njenih projekata je jednostavan, jednokratni događaji bez dubljeg uticaja na situaciju u regionu. CEI je prva u nizu poslijeratnih integracija. Nastala je na regionalnom forumu, na satanku ministara inostranih poslova Italije, SFRJ, Mađarske i Austrije 11. novembra 1989. godine u Budimpešti. Forum je stvoren na inicijativu Italije, a u njenom osnivanju učestvovala su još i Austrija, Jugoslavija i Mađarska s ciljem približavanja evropskim integracijama. Radilo se o prvoj subregionalnoj inicijativi koja je trebala da poveže evropske i istočnoevropske zemlje i olakša tranziciju ka evropskim političkim i ekonomskim strukturama. Kao glavni oblik saradnje predviđeni su jednogodišnji sastanci na visokom političkom nivou i rad radnih grupa po pojedinim oblastima. Aktivnosti CEI-a finansiraju zemlje članice simboličnim svotama, kao i iz fondova. Ciljevi same inicijative su: razvoj infrastrukture, ekonomska i tehnička saradnja, demokratizacija i ljudska prava, saradnja u oblasti medija, obrazovanja, turizma i zaštita životne sredine.

U Centralnoevropskoj inicijativi učestvuje ukupno 18 zemalja: Albanija, Austrija, Bjelorusija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Češka Republika, Mađarska, Italija, Makedonija, Crna Gora, Poljska, Rumunija, Srbija, Slovačka, Slovenija i Ukrajina.

CEI je pokazala neke dobre i neke loše strane. Dobre strane su: usaglašenost sa izgradnjom nove evropske arhitekture; dugogodišnje iskustvo multilateralne saradnje; obuhvatanje država

¹¹⁴ Business Advisory Council to SECI – BAC

¹¹⁵ Business Support Offices – BSO

iz različitih regiona; uključenost država EU; veliki broj programa i povezanost sa finansijskim organizacijama.

Slabosti CEI su: veliki broj zemalja sa različitim interesima; različit stepen aktivnog učešća pojedinih zemalja; uloga radnih i tehničkih tijela nije najjasnije podijeljena; mala dostignuća na političkom planu i više projekata bez regionalnog značaja.

Oblici saradnje u okviru CEI su vrlo raznovrsni što se tiče vrste, sadržaja i nivoa saradnje: samiti CEI uključujući ekonomski forum, razvijena parlamentarna saradnja u okviru CEI Parlamentarne skupštine, ministarski sastanci, 18 radnih grupa po raznim temama, tri fonda za podršku aktivnostima CEI i drugo.

4. Jadransko - Jonska inicijativa (JJI)

Jadransko - Jonska inicijativa (JJI) osnovana je na Konferenciji o sigurnosti i razvoju Jadranskog i Jonskog mora u Ankoni, 19.-20. maja 2000.godine. Na konferenciji su učestvovali ministri vanjskih poslova zemalja učesnica: Grčka, Italija, Hrvatska, Slovenija, Albanija i BiH. Tom prilikom usvojena je Ankonska deklaracija, kojom se članice obavezuju na saradnju u brojnim područjima.

Posebna pažnja upućena je na jačanje mira i sigurnosti u tom dijelu Evrope, dobrosusjedske odnose, privredni razvoj, kopnenu prometnu povezanost, suzbijanje svih oblika kriminala, tehničku pomoć, zaštitu okoliša, zdravstvenu i kulturnu saradnju, razvoj turizma i pomorsku saradnju.

U preambuli Deklaracije, ministri vanjskih poslova 6 jadransko-jonskih država pozivaju se na Povelju UN-a, Završni dokument iz Helsinkija, Parišku povelju te na dokumente OEES-a i podržavaju već postojeće programe saradnje EU za JIE, uključujući Pakt o stabilnosti.

Jadransko-jonsko vijeće je najvažnije tijelo JJI koje čine ministri vanjskih poslova država članica. Sastaje se jednom godišnje i odlučuje o svim temeljnim i specifičnim pitanjima, uključujući područja i oblike saradnje država sudionica Inicijative, saradnje s ostalim međunarodnim organizacijama i inicijativama te političkim pitanjima u regiji. Ministar komunikacija i prometa BiH, ministar mora, turizma, prometa i razvoja Republike Hrvatske i ministar pomorstva i prometa Crne Gore, 21. aprila 2004. godine u Trebinju, potpisali su Zajedničku izjavu o saradnji na programu Jadransko-jonskog prometnog koridora i Jadransko-jonskog autoputa. Izjava je potpisana u cilju zajedničkog nastupa država potpisnica prema Konferenciji evropskih ministara prometa za uvrštenje Jadransko-jonskog prometnog koridora u mrežu panevropskih prometnih koridora. Na sastanku resornih ministara prometa održanog 2004. godine u Ljubljani, ministri Hrvatske, BiH, Crne Gore, Albanije i Grčke su potpisali Zajedničku izjavu o kooperaciji na programima Jadransko-jonskog prometnog koridora i projektu Jadransko-jonskog autoputa.

5. Proces stabilizacije i asocijacije - pridruživanja (PSA)

Proces stabilizacije i asocijacije - pridruživanja (PSA) je najozbiljniji dugoročan projekat, koji vodi okončavanju integracije zemalja jugoistočne Evrope u evropske strukture. Regionalna politika EU prema pet zemalja Zapadnog Balkana od sredine 1999. godine dobila je naziv «proces stabilizacije i asocijacije». Sporazum o stabilizaciji i asocijaciji čini aktivni dio procesa stabilizacije i asocijacije i predstavlja vrstu ugovora koji EU nudi balkanskim

zemljama uz ispunjenje određenih uslova (zona slobodne trgovine, usklađivanje domaćih zakona sa zakonima EU i drugo). Posebno se potpisuje sa svakom zemljom Zapadnog Balkana zbog različitog stepena brzine prilagođavanja zemalja uslovima EU. Nakon potpisivanja ovog Sporazuma zemlje će započeti međusobne pregovore s državom ili državama koje su već potpisale Sporazum o stabilizaciji i asocijaciji radi sklapanja dvostranih ugovora o regionalnoj saradnji čiji će cilj biti povećanje opsega saradnje među tim zemljama. BiH je 4. decembra 2007. godine u Sarajevu u prisustvu povjerenika Evropske komisije za proširenje EU, potpisala Sporazum o stabilizaciji i asocijaciji sa EU. Ratifikacija Sporazuma je obavljena 16.6. 2008. godine.

Glavni elementi tih ugovora su: politički dijalog; uspostava područja slobodne trgovine između stranaka u skladu sa odgovarajućim odredbama WTO¹¹⁶; uzajamne koncesije glede kretanja radnika, prava poslovnog nastanjivanja, pružanja usluga, tekućih plaćanja i kretanja kapitala, te drugih politika koje se odnose na kretanje osoba, na razini predviđenoj ovim Sporazumom i odredbe o saradnji na drugim područjima bez obzira jesu li obuhvaćeni ovim Sporazumom, naročito na području pravosuđa i unutrašnjih poslova.

Nakon Dejtonskog sporazuma i paralelno sa sukobom na Kosovu, tokom 1999. godine, redefinisana je dosadašnja regionalna politika prema Balkanu i pokrenute su dvije nove inicijative Pakt stabilnosti u JIE (zamjena za Roajomonski proces) i Proces stabilizacije i asocijacije kao zamjena za dotadašnji regionalni pristup. U drugu generaciju mogu se svrstati pokušaji povezani sa raspadom SFRJ, odnosno rješavanjem krize na prostoru prethodne Jugoslavije 1995. - 1996. godine. Istovremeno sa potpisivanjem Mirovnog sporazuma za BiH 13. i 14. decembra 1995. godine u Parizu, nedaleko od Pariza u bivšoj opatiji Roajomon potpisana je posebna Deklaracija o procesu stabilnosti i dobrosusjedstvu kojom je predviđen regionalni sto za jačanje stabilnosti i dobrosusjedstva u JIE. U praksi se od najave ciljeva nije išlo dalje od platforme za razvoj Procesu iz Roajomona Savjeta EU 29. januara 1996. godine.

Lista predviđenih učesnika obuhvatala je: Albaniju, BiH, Makedoniju, Srbiju i Crnu Goru, Bugarsku, Hrvatsku, Mađarsku, Rumuniju, Sloveniju i Tursku, petnaest država EU, SAD, Rusiju i najznačajnije evropske organizacije (EU, Savjet Evrope, OEBS).

Naime, iako je Evropi cilj integracija i stabilizacija zemalja Zapadnog Balkana, nije joj u interesu da ih kao nestabilne i neizgrađene kompletno integriše u svoje institucije i tako funkcionisanje istih dovede u pitanje. Zato zemlje Zapadnog Balkana moraju da ispune ne samo kriterijume iz Kopenhagena, koje mora da ispuni svaka zemlja koja želi da pristupi EU, već i uslove iskazane u Procesu stabilizacije i pridruživanja, a koji, između ostalih, podrazumijevaju i stvaranje pravih prilika za izbjeglice kao i jasno posvećivanje regionalnoj saradnji.

Privremeni sporazum otvara mogućnost postavljanja zvaničnog zahtjeva za prijem u članstvo EU, nakon čega slijedi mišljenje Evropske komisije («avis») i ukoliko je ono pozitivno zemlja postaje kandidat. Zemlja mora da ispuni niz kriterija da bi otpočela pregovore za sklapanje Sporazuma, ali kada ih jednom zaključi, Sporazum će biti sklopljen po individualnim potrebama svake zemlje.

Strateški principi zemalja EU prema zemljama Zapadnog Balkana definisani su 1999. godine, a ponovljeni su na zajedničkom samitu zemalja EU i pet zemalja Zapadnog Balkana u Zagrebu 24. novembra 2000. godine. Tada je naglašeno da su pet balkanskih zemalja «potencijalni kandidati za članstvo u EU», naravno uslov je da ispune opšte uslove za zemlje

¹¹⁶ WTO – Svjetska trgovinska organizacija

kandidate iz Centralne i istočne Evrope (EU je 1993. godine, u Kopenhagenu priznala pravo zemalja srednje i istočne Evrope da joj se pridruže ako ispune tri uslova: politički (stabilnost institucija koje osiguravaju demokratiju, pravnu državu i ljudska prava), ekonomski (efikasna tržišna privreda), i pravni (preuzimanja prava EU), kao i specifične političke uslove za Balkanske zemlje. Osnovni elementi ovog procesa su:

- razvoj sporazuma o stabilizaciji i asocijaciji, kao nova vrsta ugovornih odnosa sa EU;
- razvoj i unaprijeđenje postojećih ekonomskih i trgovinskih odnosa;
- razvoj postojeće finansijske pomoći, posebno putem CARDS¹¹⁷ programa koji
- naslijeđuje programe PHARE i OBNOVA, a startovao je 5. decembra 2000. godine;
- povećana podrška demokratizaciji, građanskom društvu i obnovi i razvoju institucija u zemljama JIE;
- nove mogućnosti raznovrsne saradnje u nizu oblasti, poput oblasti unutrašnjih poslova, bezbjednosti i drugo; i
- razvoj političkog dijaloga, uključujući regionalni nivo.

Proces stabilizacije i asocijacije predstavlja proces, a ne stanje ili jednokratni događaj, tokom koga EU djeluje u pravcu podrške razvoju zemlje partnera i modernizacije i usklađivanja njenog zakonodavstva sa propisima EU.

Osnovni strateški cilj Pakta stabilnosti i dalje je najveća moguća integracija zemalja u regionu u glavne evropske političke i privredne tokove, tj. proces izgradnje tješnjih odnosa EU sa zainteresovanim državama, temeljem Evropskih odnosno Mediteranskih sporazuma¹¹⁸. Podrazumijeva se politički dijalog i uzajamno otvaranje tržišta kao i postepeno približavanje zakonodavstva, posebno u privredi, kao i nadzor nad ostvarivanjem preuzetih obaveza.

Proces za stabilizaciju i asocijaciju i proces pristupanja zemalja kandidata koje su takođe učesnice Pakta stabilnosti - čiji je glavni doprinos EU prilikom pružanja podrške naporima za stabilnost u regionu - već su pokazali značajan napredak. Osim toga cilj memoranduma je stvaranje mreže sporazuma o slobodnoj trgovini između svih zemalja u regionu u skladu sa procesima za stabilizaciju i asocijaciju kao i za pristupanje. Radna grupa za trgovinu Pakta stabilnosti pratiće njegovo sprovođenje i koordiniranje i unaprijeđivati srodne projekte. Sklapanje Sporazuma o stabilizaciji i asocijaciji predstavlja najznačajniji korak u okviru Procesu stabilizacije i asocijacije, kao regionalnog okvira saradnje EU sa zemljama Zapadnog Balkana.

¹¹⁷ Community Assistance for Reconstruction, Democratisation and Stabilisation

¹¹⁸ Arapske države Sredozemlja i Izrael

LITERATURA

1. Antevski, M.: „Regionalna saradnja u Jugoistočnoj Evropi – mogućnosti i ograničenja“, u zborniku: Srbija i Crna gora na putu ka EU, Evropski pokret, Beograd, 2003.
2. Bodiroža, M.: Evropska unija, Glas Srpski-Grafika, Banjaluka, 2008.
3. Bodiroža, M.: Međunarodna ekonomija, Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik, 2012.
4. Bogunović, A.: Evropska unija: stanje i perspektive, Ekonomski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2005.
5. Cini, M. (Ed): European Union Politics, Oxford: Oxford UP, 2005.
6. Eurostat: Key figures on Europe, Brussels, 2008.
7. Lagumdžija, Z. i dr.: „Kompetitivnost zemalja i regiona Jugoistočne Evrope“, Regionalni ekonomski forum JIE-MIT centar, Sarajevo, 2007.
8. Leonard, D.: Vodič kroz Evropsku uniju, Beograd: Narodna knjiga i Alfa, 2004.
9. Lopandić, D.: Regionalne inicijative u Jugoistočnoj Evropi, IMPP, Beograd, 2001.
10. Papić, Ž.: Međunarodna politika podrške zemljama jugoistočne Evrope – lekcije (ne)naučene u BiH, FOD BiH/Muller, Sarajevo, 2001.